

Vice-Province in the firm conviction that they will more effectively reclaim their ancient position in English life if they are aware of what they formerly suffered and achieved».

Gabriel DALY, O.S.A.

E. APPOLIS *Entre Jansénistes et Zelanti. Le « Tiers Parti » catholique au XVIIIe siècle*, Paris, Editions A. et J. Picard & Cie, 1960, 601 pp.

Dit boek geeft waardevolle feiten voor de tegenwoordige tijd. Niet alleen in verband met de geschiedenis van het jansenisme, maar ook om de parallel die aan te wijzen is met bewegingen die steeds in het christendom aanwezig zijn en waarvan er één in de vorm van een nieuwe doorbraak zich steeds duidelijker aftekent.

De benaming « Tiers Parti » voor de middengroep tussen jansenisten en antijansenisten is gelukkig gekozen. De schr. is goed belezen; wat blijkt uit de waardevolle gegevens over vele personen en de karakterisering van hun plaats in tijd en ontwikkeling. Het jansenisme staat de laatste jaren sterk in de belangstelling en het is de schr. niet kwalijk te nemen, dat zijn bibliografie « slechts » loopt tot 1957. Zijn bijdrage is groot door het citeren en letterlijk weergeven van vele originele teksten en het terecht vele malen corrigeren van het werk van Dammig en van de studies van de door hem hooggewaardeerde auteurs Codignola en Jemolo. Jammer is het, dat de schr. onvoldoende de studies van p. L. Ceyssens O.F.M. heeft benut, die nu ook aangevuld moeten worden met de gegevens uit de publicaties van de laatste tien jaren. Correcties kan ik alleen aanbrengen t.a.v. de augustijnen, de leden van de O.E.S.A., die in dit boek een grote plaats innemen. Appolis gebruikt, dunkt mij, het woord *Augustiniens* (pp. 65-68) breder dan de betekenis: leden van O.E.S.A.; hij gebruikt die benaming ook voor al degenen, die het 18^e eeuwse Augustinisme aanhangen en onder dezen namen de augustijnen een aparte plaats in. Dit komt door het naar voren brengen van een traditioneel geworden ordesopdracht: het uitdragen en verdedigen van de strenge leer van Augustinus, die in zich pessimistisch is en heel dicht bij de jansenistische opvattingen komt. Deze leerinhoud duid ik liever aan met de naam: Augustinianisme en de volgelingen van deze benadering: Augustinianisten, die goeddeels de « Tiers Parti » vormden.

Het is opvallend en juist dat de « Tiers Parti » vanuit een dilemma werken: zij zijn de nieuwe rigoristische opvattingen werkelijk toegegaan en willen tevens tegelijkertijd overtuigd ultramontaan blijven, d.w.z. zich ramen binnen de richtlijnen van Rome. Augustijnen, die achter een hernieuwingsbeweging staan, die veel gelijkenis heeft met de hedendaagse, zijn p. Francisco da Annuniação en p. Antonio de Sousa (pp. 27; 255) rondom het centrum van Coïmbra; daarnaast p. G. Bertieri (p. 429) e.a. die een rol speelden in de theologie- en studiehervorming die door de oostenrijkse regering onder Maria

Theresia en Josef II werd doorgevoerd (pp. 486-496; 500-501). Deze augustijnen zijn zeker géén jansenisten, maar josefinisten: een feit dat niet uit het oog verloren mag worden, zoals E. Winter deed en daardoor een onjuist oordeel heeft gegeven over deze augustijnen in: *Der Josefinismus. Die Geschichte des österreichischen Reform-katholizismus 1740-1848*, Berlijn 1962, p. 50.

Voor Spanje vraagt de schr. terecht de aandacht voor de augustijnen Francisco Armaña (pp. 467-475) en de medebroeders en medewerkers aan de door p. Flores begonnen *España Sagrada* (pp. 556-561). Appolis benadrukt op bijzondere wijze dat de Augustinianisten buiten hun Orde een grotere invloed hebben gehad dan tot heden in de geschiedenis van de west-europese theologie werd aangegeven. Een goed résumé van de leer van de augustijnse school (pp. 35-38) wordt verzwakt door het volgen van de interpretatie van Laporte. Een eveneens goed résumé geeft de schr. over de Augustinianisten (pp. 271-308) en biedt daarbij nieuwe aanvullingen, geput uit de *Addition* op de *Nouvelles Ecclésiastiques*. Enkele rectificaties daarin, vooral t.a.v. de weergave van de visie van Jemolo, worden wel gevraagd volgens de studie over J. L. Berti in *Rivista di Storia della Chiesa in Italia* 14 (1960), 235-262, 383-410; de inbreng van Berti en zijn doelstelling is overigens goed door Appolis behandeld. Wel laat hij zich in betrekking tot Berti om de tuin leiden door diens polemische uitdager: F. A. Zaccaria S.J., die ondanks zijn eruditie in deze bevooroordeeld heeft geschreven en wel als een op sensatie beluste pamflettier (p. 216).

Enrico Noris (p. 17) zou ik nooit de stichter van de Schola rigidior in O.E.S.A. noemen: hij is een op de voorgrond tredende exponent ervan tegen het einde van de 17^e eeuw en sluit aan bij de school (p. 35, noot 212) uit de 13^e-14^e eeuw, waarvan echter Gregorius van Rimini nooit meer mag voorgesteld worden als *tortor parvulorum*, want die mening steunt op een uit de kontekst rukken van een door hem geciteerde opinie. De benoeming van F. Bellelli (pp. 50-51) tot procurator generaal van zijn orde heeft niets te maken met de theologische strijd; Philips van Waure (p. 53) wordt beter: van Wavre, genoemd.

In hoofdstuk 4, waarin een beter overzicht van de onderwerpen gevraagd wordt, spreekt Appolis niet meer over O.E.S.A. In verband met de kwestie van het attritionisme en de veelvuldige communie wordt het augustijnse standpunt duidelijk weergegeven in de levensbeschrijving van G. N. Chiesa (cfr. *Augustiniana* 11 (1961), i.e. pp. 587-597). Dit hoofdstuk geeft (pp. 322-330) een interessante geschiedenis van de christelijke moraal: hoe deze zich over zaken negatief uitlaat, die in de loop van de tijd achterhaald zijn, als bijv. interest, rente vragen bij geldlening, het bezoeken van theater en andere vormen van ontspanning, het breken van de vasten door het gebruiken van chocolade e.d. Ook een nieuwe benadering van devotionele praktijken en opvattingen wordt naar voren gebracht (pp. 330 vv.).

In hoofdstuk 5 is de schr. wat slordig in het aangeven van namen en volgt in navolging van niet met name genoemde auteurs de mening dat de augustijnen A. A. Giorgi en F. X. Vasquez (pp. 398; 406) jansen-

nisten zijn, terwijl zij in feite praktische hernieuwers waren, die zich vooral keerden tegen de opkomende H. Hart-devotie. Appolis steunt t.a.v. deze twee augustijnen voornamelijk op Dammig E., *Il movimento giansenista a Roma nella seconda metà del secolo XVIII* (Studi e Testi 119), Città del Vaticano 1945, die een tendentieuze auteur blijkt te zijn i.v.m. de augustijnen, over wie hij schrijft zonder hun bronnen te raadplegen — een feit, waarvoor hij zich wel excuseert —, en toch conclusies, die onjuist zijn, op zijn eenzijdige informaties, ontleend aan hun tegenstanders, fundeert.

De studie van Appolis blijft, ondanks begrijpelijke lacunes, zeer waardevol, want hij heeft inzicht gegeven in vele originele bronnen, die niemand voor hem heeft benaderd in de bestudering van de ingewikkelde en niet te grijpen noch te definiëren beweging van het veelvormig jansenisme, dat al spoedig een «phantôme» werd genoemd.

p. Dr. B. VAN LUIJK, O.S.A.

LIVRES REÇUS — ONTVANGEN BOEKEN

- Ignacio ARAMBURU CENDOYA, *Las primitivas Constituciones de los Agustinos* (Ratisbonenses del año 1290). Introducción, texto y adaptación romanceada para las religiosas. Valladolid, Archivo Agustiniiano, 1966. 192 pp.
- Lope CILLERUELO, *El monacato de San Agustín* (Archivo Teológico Agustiniiano, 6). Valladolid, Archivo Teológico Agustiniiano, 1966. 334 pp.
- Desmond CONNELL, *The Vision in God. Malebranche's Scholastic Sources*. Louvain, Éditions Nauwelaerts — Paris, Béatrice-Nauwelaerts, 1967. 380 pp. 590 FB.
- Hans-Joachim DIESNER, *Aurelius Augustinus : Ausgewählte Briefe*. Nach der Auswahl und Übersetzung von Alfred HOFFMANN zusammengestellt. Leipzig, St. Benno-Verlag, 1966. 437 pp.
- Willigis ECKERMANN, *Gottschalk Hollen OESA († 1481). Leben, Werke und Sakramentenlehre* (Cassiciacum, Band XXII). Würzburg, Augustinus-Verlag, 1967. xxxvi-391 pp.
- Wilhelm GESSEL, *Eucharistische Gemeinschaft bei Augustinus* (Cassiciacum, Band XXI). Würzburg, Augustinus-Verlag, 1966. 248 pp. DM 38,80.
- Rudolf LORENZ, *Die Anfänge des abendländischen Mönchtums im 4. Jahrhundert*. Sonderdruck aus Zeitschrift für Kirchengeschichte 1-2 (1966). 61 pp.
- J.J. POORTMAN, *Ochêma. De zin van het hylisch pluralisme*. Deel VI A-D. Assen, Van Gorcum & Comp. — Dr. H.J. Prakke & H.M.G. Prakke, 1967. (3 delen xvi-248, 249-456, 457-747 pp.). Gebonden Fl. 60.